

TỎA SÁNG GIÁ TRỊ CÁC BIỂU TƯỢNG VĂN HÓA Ở THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH TRONG BỐI CẢNH HỘI NHẬP QUỐC TẾ

PGS. TS. NGUYỄN THẾ NGHĨA¹

Trong đời sống xã hội, kinh tế luôn là nền tảng vật chất, còn văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu vừa là sức mạnh nội sinh, động quan trọng để phát triển đất nước.

Thành phố Hồ Chí Minh là trung tâm vùng kinh tế trọng điểm phía Nam, không chỉ giữ vai trò quan trọng trong chiến lược phát triển toàn diện của Nam Bộ và cả nước, mà còn trở thành trung tâm văn hóa lớn – nơi hội tụ và lan tỏa tinh hoa văn hóa dân tộc và là đầu mối giao lưu hội nhập văn hóa thế giới. Vì vậy, trong bối cảnh hội nhập quốc tế, cùng với việc tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại, việc giữ gìn và phát huy giá trị các biểu tượng văn hóa là rất cần thiết, hữu ích và cấp bách.

1. Tiếp cận văn hóa, giá trị văn hóa và biểu tượng văn hóa.

Để tồn tại và phát triển, con người phải lao động sản xuất của cải vật chất và của cải tinh thần; đồng thời, phải đấu tranh phòng, tránh “thiên tai địch họa”. Trong lịch sử, con người Việt Nam đã làm như vậy và hiện nay vẫn tiếp tục làm như vậy. Tất cả những cái đó được gọi là văn hóa. Nói một

¹ Phó Bí thư Đảng đoàn, Phó Chủ tịch thường trực Liên hiệp các hội khoa học và kỹ thuật Thành phố Hồ Chí Minh.

cách khái quát, văn hóa là toàn bộ giá trị vật chất và giá trị tinh thần do con người sáng tạo ra nhằm đáp ứng nhu cầu tồn tại, phát triển của con người và xã hội. Nói ngắn gọn, văn hóa là giá trị mang ý nghĩa tích cực và nhân văn, luôn hướng tới “chân – thiện – mỹ”.

Giá trị (theo ý kiến của nhiều nhà khoa học) là thuộc tính, phẩm chất có ích của sự vật và con người, có thể thỏa mãn nhu cầu, đáp ứng được lợi ích của con người và được xã hội thừa nhận (Ví dụ: cơm ăn, áo mặc, nhà ở, tập giấy và sách bút để học tập, xe cộ để đi lại v. v...). Như vậy, giá trị chỉ xuất hiện trong quan hệ với con người, được con người đánh giá, cộng đồng chia sẻ và xã hội thừa nhận. Giáo sư Vũ Khiêu nhận xét: “Chúng ta quan niệm giá trị là những thành tựu của con người góp vào sự phát triển của lịch sử xã hội, phục vụ cho lợi ích và hạnh phúc của con người. Giá trị xuất hiện từ mối quan hệ xã hội giữa chủ thể và đối tượng, nghĩa là từ thực tiễn và chiến đấu của con người xã hội. Giá trị vì thế được xác định bởi sự đánh giá đúng đắn của con người, xuất phát từ thực tiễn và được kiểm nghiệm qua thực tiễn”².

Trong lịch sử, con người càng phát triển càng sáng tạo ra nhiều giá trị; và các giá trị luôn tương tác, liên kết với nhau theo một “tần số” và với một lôgic nhất định tạo thành “Hình tượng” đặc sắc, độc đáo, có sức hút và sức lan tỏa mạnh mẽ tới cộng đồng – Hình tượng tiêu biểu như vậy được gọi là “Biểu tượng văn hóa”.

² Xem: Trần Văn Giàu: Giá trị tinh thần tuyên thống của dân tộc Việt Nam, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr. 26.

Như vậy, Biểu tượng văn hóa là Hình tượng tiêu biểu (có thể là con người, sự vật, sự kiện, hình ảnh, ký hiệu, âm thanh, màu sắc...). Trong đó, tích hợp và hội tụ những giá trị văn hóa cốt lõi của quốc gia, dân tộc, địa phương hay của một lĩnh vực hoạt động xã hội nhất định... Những giá trị văn hóa cốt lõi này có tính truyền thống, tính ổn định bền vững và tính phát triển, có sức hút và sức lan tỏa mạnh mẽ và giữ vai trò định hướng giá trị cho hoạt động của cá nhân và cộng đồng.

Với giá trị và ý nghĩa trên, trong lịch sử con người và dân tộc Việt Nam đã tạo dựng cả một hệ thống các giá trị với những “Biểu tượng văn hóa” nổi bật như: Quốc kỳ, Quốc huy, Quốc ca, Chùa Một Cột, Quốc tử giám; Chủ nghĩa yêu nước, Chủ nghĩa nhân văn Việt Nam, Cây Tre Việt Nam..., cùng những vị anh hùng dân tộc tiêu biểu nhất, như: Quốc tổ Hùng Vương, Hai Bà Trưng, Lý Nam Đế, Ngô Quyền, Đinh Tiên Hoàng, Lê Đại Hành, Lý Thái Tổ, Lý Thường Kiệt, Trần Nhân Tông, Trần Hưng Đạo, Lê Thái Tổ, Nguyễn Trãi, Quang Trung, Hồ Chí Minh³.

2. Khái quát giá trị và ý nghĩa tiêu biểu của các biểu tượng văn hóa ở thành phố Hồ Chí Minh.

Với hơn 300 năm lịch sử, con người Nam Bộ và nhân dân thành phố Hồ Chí Minh đã tạo dựng được vùng đất phương Nam trù phú với nền kinh tế đa dạng, đầy tiềm năng và nền văn hóa đặc sắc. Nhất là từ khi có Đảng Cộng sản Việt Nam lãnh đạo, hệ giá trị Việt Nam ngày càng đậm chồi, nảy lộc, phát triển tỏa sáng trên vùng đất “Thành đồng Tổ quốc” và hội tụ, kết

³ Văn bản số 2296/BVHTTDL-MTNATL, ngày 21 tháng 06 năm 2013 của Bộ Văn hóa – Thể thao – Du lịch.

ting những Biểu tượng văn hóa nổi bật; dưới đây xin nêu tóm tắt giá trị, ý nghĩa của một số biểu tượng trong số đó.

- *Địa đạo Củ Chi* – Biểu tượng “Đất thép thành đồng” và “Chủ nghĩa anh hùng cách mạng Việt Nam”. Trong suốt hai cuộc kháng chiến chống Pháp và Mỹ xâm lược, nhân dân Củ Chi dưới sự lãnh đạo của Đảng đã thiết kế và sử dụng hệ thống 3 tầng hầm giao thông ngầm với độ nông sâu khác nhau dài tới 250km, đã đánh thắng hơn 5.000 cuộc tấn công tàn bạo của địch, làm cho kẻ địch khiếp sợ và bạn bè năm châu mến phục, tạo dựng và củng cố niềm tin tất thắng vào cuộc chiến tranh vệ quốc.

- *Bến Nhà Rồng* – Biểu tượng văn hóa cao đẹp, in dấu chân và khát vọng của Người ra đi tìm đường cứu nước với tinh thần “Đổi mới sáng tạo, dám nghĩ, dám nói, dám làm, dám chịu trách nhiệm” trước dân tộc và thời đại; đã thu hút nhiều thế hệ người Việt Nam theo dấu chân Người tham gia vào cuộc trường chinh “thà hy sinh tất cả chứ nhất định không chịu mất nước, nhất định không chịu làm nô lệ” ... để ngày nay chúng ta đi tới sự nghiệp “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”.

- *Bảo tàng Chứng tích chiến tranh* – Biểu tượng của “khát vọng hòa bình” và “vì hòa bình” của con người và dân tộc Việt Nam. Đây là bảo tàng duy nhất của Việt Nam nằm trong hệ thống Bảo tàng vì hòa bình thế giới (INMP). Nơi đây không chỉ lưu giữ, trưng bày hệ thống chứng tích tội ác và hậu quả chiến tranh (nhất là hậu quả chất độc da cam/ dioxin) do chủ nghĩa thực dân đế quốc gây ra, mà còn lan tỏa thông điệp về khát vọng hòa bình, vì hòa bình của Việt Nam.

- *Tượng đài Chủ tịch Hồ Chí Minh* – Biểu tượng nhân cách văn hóa cao đẹp của Người Anh hùng giải phóng dân tộc, Danh nhân văn hóa thế giới, không chỉ tỏa sáng “*tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh*”, mà còn hàm chứa và lan tỏa niềm tin yêu, lòng hiền từ áp áp, tình thương bao la, sự quan tâm sâu sắc của Người đối với đồng bào Nam Bộ. “*Trong trái tim Người luôn có một miền Nam thành đồng Tổ quốc, đi trước về sau; một Sài Gòn chan chứa tình thương yêu – nơi Người đã cất bước ra đi tìm đường cứu nước và luôn cháy bỏng một khát vọng được trở lại Sài Gòn, thăm lại miền Nam*”⁴. Đồng thời, khuôn viên Tượng đài Bác cũng là nơi để sau mỗi ngày, mỗi tuần làm việc, con cháu lại về sum vầy quanh Bác, thể hiện sự tôn kính, lòng thương nhớ khôn nguôi và biết ơn vô hạn với Người.

Như vậy, những giá trị các biểu tượng văn hóa ở Thành phố chúng ta rất đa dạng, phong phú và có những nét đặc sắc khác nhau. Song tất cả đều có đặc trưng chung giống nhau là những tinh hoa văn hóa thể hiện “*hồn cốt dân tộc*”, rất cần được bảo vệ, giữ gìn và phát huy cho thế hệ hôm nay và các thế hệ mai sau.

3. Vấn đề giữ gìn và phát huy giá trị các biểu tượng văn hóa ở thành phố Hồ Chí Minh hiện nay.

Trong những năm đổi mới, vấn đề giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa nói chung và giá trị các biểu tượng văn hóa nói riêng ở Thành phố Hồ Chí Minh đã được các cấp lãnh đạo Thành phố rất quan tâm; được Sở Văn hóa – Thể thao và các cơ quan ban ngành, các viện nghiên cứu, các trường

⁴ Trích lời phát biểu của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng tại buổi lễ khánh thành Tượng đài Chủ tịch Hồ Chí Minh ở khuôn viên trước Ủy ban Nhân dân thành phố Hồ Chí Minh, ngày 19/05/2015.

đại học... đã thực hiện nhiều chương trình với nhiều giải pháp và đã thu được những kết quả tích cực.

Tuy nhiên, trong bối cảnh toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế hiện nay, chúng ta phải tăng cường hơn nữa sự quan tâm với những giải pháp quan trọng để không ngừng phát huy giá trị các biểu tượng văn hóa, góp phần xây dựng nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc ở Thành phố mang tên Bác Hồ.

- *Thứ nhất*, tiếp tục nghiên cứu về văn hóa, giá trị văn hóa, giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam; trong đó, làm rõ hơn, đúng hơn và đầy đủ hơn về khái niệm giá trị văn hóa, biểu tượng văn hóa, chuẩn mực văn hóa. Trên cơ sở đó, xây dựng những chuẩn mực, quy tắc ứng xử và thực hành văn hóa trong đời sống. Đồng thời, loại bỏ các phản giá trị, yếu tố lạc hậu, tiêu cực và phản bác các quan niệm sai lệch về giá trị văn hóa và con người Việt Nam và những ý tưởng sai lầm trong “cuộc xâm lăng văn hóa” của các thế lực thù địch.

- *Thứ hai*, nâng cao nhận thức xã hội về vai trò, giá trị, ý nghĩa của văn hóa và con người Việt Nam (trong lịch sử dựng nước và giữ nước, trong hiện tại xây dựng và bảo vệ Tổ quốc cùng những khát vọng phát triển đất nước trong tương lai); về trách nhiệm của các tổ chức và công dân đối với việc giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa nói chung và giá trị các biểu tượng văn hóa nói riêng.

- *Thứ ba*, tập trung các nguồn lực quan tâm và đầu tư nhiều hơn cho sự nghiệp phát triển văn hóa (xây dựng nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc, giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa và giá trị các biểu tượng văn hóa,

xây dựng đội ngũ cán bộ, nhân viên chuyên trách công tác văn hóa, xây dựng và hoàn thiện hệ thống thiết chế văn hóa...). Việc đầu tư này là rất cần thiết để làm cho văn hóa thực sự là nền tảng tinh thần, sức mạnh nội sinh và động lực phát triển của xã hội; làm cho văn hóa phát triển cân đối, hài hòa với kinh tế...

- *Thứ tư*, đưa giá trị văn hóa, trong đó có giá trị các biểu tượng văn hóa vào giáo dục học đường và giáo dục cộng đồng; đưa các chuẩn mực văn hóa và quy tắc ứng xử văn hóa vào thực hành trong hệ thống chính trị và trong tất cả các tổ chức đoàn thể, doanh nghiệp và nhân dân. Để tạo ra lối sống văn hóa, nếp sống văn hóa tích cực, góp phần xây dựng Thành phố văn minh, hiện đại, nghĩa tình.

- *Thứ năm*, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh và không gian văn hóa Hồ Chí Minh; trong đó, lồng ghép và kết hợp hài hòa giá trị các biểu tượng văn hóa với giá trị văn hóa Hồ Chí Minh. Đồng thời, xây dựng công nghiệp văn hóa; trong đó kết hợp và xâu chuỗi các biểu tượng văn hóa thành hệ thống “sản xuất, quảng bá và tiêu dùng” các sản phẩm văn hóa một cách tích cực.

Như vậy, Hội thảo “Giữ gìn và phát huy giá trị các biểu tượng văn hóa ở thành phố Hồ Chí Minh hiện nay” góp phần làm sáng tỏ và sâu sắc hơn lý luận văn hóa, đồng thời đề xuất những giải pháp hữu ích để giữ gìn, phát huy giá trị các biểu tượng văn hóa nhằm góp phần xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc ở thành phố Hồ Chí Minh và trên cả nước hiện nay. Cần nhấn mạnh rằng, trong bối cảnh toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, việc giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa dân tộc nói chung và giá trị các

biểu tượng văn hóa nói riêng là hết sức cần thiết và cấp bách. Bởi lẽ, mỗi biểu tượng văn hóa đang hàm chứa trong mình những giá trị vật chất và tinh thần quý báu. Nó không phải là “vật thể chết”, mà là “chứng tích khoa học, lịch sử, văn hóa” nối liền giá trị quá khứ với hiện tại và tương lai. Nhờ nó và thông qua nó, các thế hệ hôm nay và mai sau có thể hiểu được phần quan trọng của “trăm tích lịch sử”; trong đó hiện lên cả tư tưởng, thế giới quan, nhân sinh quan, phương pháp luận và nhân cách, tài năng, mức độ tư duy, óc thẩm mỹ và cả một lối sống đầy thi vị của dân tộc hay một cộng đồng trong thời kỳ lịch sử nhất định. Và đó, là một trong tiền đề quan trọng góp phần định hướng cho sự phát triển của thế hệ hôm nay và mai sau.